

Recensies

Hans Bots & Sophie Levie (red.), *Periodieken en hun kringen. Een verkenning van tijdschriften en netwerken in de laatste drie eeuwen*. Uitgeverij Vantilt, Nijmegen, 2006. ISBN 9077503439. € 29,90.

Diverse onderzoekers uit de cultuurwetenschappen en de letterkunde hebben de laatste jaren met succes gepleit voor meer aandacht voor periodieken en hun historische context. Met een zeker succes: het *Tijdschrift voor tijdschriftstudies* is slechts één van de gevolgen van deze vruchtbare benadering.

Met goede redenen hebben de tijdschriftonderzoekers hun historische onderzoeksobject naar voren geschoven, want het richten van de aandacht op bepaalde concrete periodieken in de context van hun tijd geeft een documentair fundament aan (literair-)historisch onderzoek. Tijdschriftonderzoekers waren en zijn niet tevreden met historische schetsen van zich ontwikkelende culturele ideeën of stromingen die in een soort luchtledig lijken te hangen. Tijdschriftonderzoek maakt dan ook deel uit van wat vaak wordt genoemd het onderzoek naar de 'infrastructuur' van het

culturele of literaire leven: de historische instituties en personen zelf met hun toenmalige actieradius komen centraler in beeld. Als haast vanzelf betekende dit vervolgens dat ook werd aangesloten bij meer sociologische benaderingen van culturele en intellectuele productie. Deze tendensen in het tijdschriftonderzoek culmineerden in sterke aandacht voor 'netwerken' van personen die aan de basis lagen of zouden liggen van historische tijdschriften.

Een aantal artikelen van tijdschriftonderzoekers over tijdschriften en hun netwerken is nu dan ook verzameld in de bundel onder redactie van Bots en Levie. Uit de opzet blijkt al direct één van de voordelen van deze tijdschriften- en netwerkenbenadering: de verzamelde artikelen handelen over een periode van de vroege achttiende eeuw tot aan de jaren dertig van de twintigste eeuw. De vooral in de letterkundebeoefening zo vervelende scheidingen tussen periodespecialisten worden hier doorbroken. De samenstellers stellen dan ook terecht in de inleiding dat de diachrone aanpak van deze bundel een van de belangrijkste aspecten is: zo is het mogelijk om vergelijk-

kingen te trekken tussen het functioneren van geleerdentijdschriften van Franse hugenoten ten tijde van de Republiek en avant-gardetijdschriften aan het begin van de jaren twintig. Er zijn echter grote kwaliteitsverschillen tussen de bijdragen aan deze bundel. Ten eerste moet worden opgemerkt dat de artikelen over tijdschriften en netwerken over de oudste periodes het minst overtuigen. Natuurlijk hebben onderzoekers uit deze periodes het het moeilijkst, wat betreft bijvoorbeeld het archiefmateriaal dat voorhanden is, maar bij het onderzoek naar de netwerken achter de geleerdentijdschriften in de Republiek en in Duitsland lijken de onderzoekers er vaak alleen maar op uit te zijn te reconstrueren wie wie nu eigenlijk allemaal kende, waarbij het tijdschrift zelf uit beeld lijkt te verdwijnen. Dit lijkt mij een valkuil bij dit soort onderzoek, vooral als men blijft steken in giswerk en speculaties. In veel van de artikelen in deze bundel vindt men namelijk bij herhaling zinsneden als 'ongetwijfeld waren ze van elkaars bestaan op de hoogte', 'Ongetwijfeld zal hij ook beïnvloed zijn door zijn neef', 'Bernard [beschikte] als uitgeweken hugenoots predikant ongetwijfeld over een bescheiden netwerk'. Ook zijn er veel alinea's die worden ingeleid met een constructie

als 'Het is duidelijk dat' of 'Het zal geen toeval geweest zijn dat'. Vaak is hetgeen dat wordt samengebracht in retorische zinnen als deze best aannemelijk, maar toch begint het gebrek aan stevige argumenten of bewijzen dan te irriteren. Odin Dekkers merkt in zijn artikel over de netwerken achter het Engelse *New Review* op 'Zo heeft ook de tijdschriftenhistoriografie de neiging terloopse aannames te maken over het aandeel van bepaalde figuren in de wordingsgeschiedenis van de periodieke tekst'. (p. 239) Deze bundel geeft daar dus zelf enkele treffende staaltjes van.

Het zijn denk ik de gevolgen van het figuurlijk verzuipen in (incompleet) archiefmateriaal en van een niet goed afgebakende onderzoeksvraag. De beste artikelen in deze bundel zijn niet toevallig de stukken waarin geen of weinig terloopse aannames voorkomen, maar juist die artikelen met een duidelijk onderwerp en een duidelijke onderzoeksvraag. Bijvoorbeeld het artikel van Inger Leemans en Viktoria Franke over het achttiende-eeuwse *Boekzaal der geleerde wereld*. Zij stellen het tijdschrift zelf centraal en proberen aan de hand van de inhoud netwerken in beeld te brengen. Daar komen ze een heel eind mee. Een ander goed artikel is dat van Helleke van den Braber over het theatertijdschrift *Het tooneel*

van 1915 tot 1924. Zij laat zien wat de relevantie is van netwerkonderzoek ten dienste van het tijdschriftonderzoek. Zonder haar overzicht van de verschillende groepen in de Nederlandse toneelwereld uit die tijd en de tegenstellingen tussen de redactie van het tijdschrift en de uitgevende vereniging, die soms andere opvattingen had, zou de positie van *Het tooneel* minder duidelijk zijn. Een heldere opzet met heldere uitkomsten. Duidelijke vraag- of probleemstellingen met betrekking tot de relatie tijdschrift-netwerk kenmerken dus de betere bijdragen aan deze bundel. Zij leveren ook de interessantste conclusies. Behalve dat van Leemans/Franke en Van den Braber kunnen wat dat betreft nog worden geprezen het stuk van Mathijs Sanders over het katholieke blad *De Gemeenschap* en het al genoemde van Odin Dekkers. Uit de artikelen van die auteurs die zelf minder scherp neerzetten wat de inzet is van hun benadering van de tijdschrift-netwerkrelatie komen daarentegen veel irrelevante conclusies tevoorschijn. Hans Bak komt bijvoorbeeld in zijn artikel over *Broom* en *Secession* niet veel verder dan de conclusie dat er verbanden waren tussen tijdschriften en netwerken. Netwerken heten dan 'cruciaal' voor het bestaan van een tijdschrift. Dit is

een open deur, want uiteraard hadden tijdschriften de auteurs nodig die er in schreven. Een andere open deur die in deze bundel in verschillende varianten enkele keren stevig wordt ingetrapt, is onder andere te vinden in het artikel van André Hanou over *De Schouwburg* (1805-1810): 'Voor Immerzeel waren zakelijke motieven waarschijnlijk een drijfveer om het tijdschrift te beginnen naast de mogelijkheid zijn interesses of overtuigingen uit te dragen.' (p. 151) Ik neem toch ook aan dat de tijdschriftonderzoekers in deze bundel graag hun bevindingen willen delen, maar tegelijkertijd niet afzien van hun universitaire salaris. Deze bundel is dus vooral een nuttige bijdrage aan het tijdschriftenonderzoek om methodologische redenen. De betere artikelen met de interessantste conclusies kenmerken zich door duidelijke vragen of probleemstellingen met betrekking tot de relatie tijdschrift-netwerk. Netwerkonderzoek kan niet volstaan met het opsommen van auteurs die andere auteurs kenden, in tijdschriften publiceerden en daar 'waarschijnlijk' ook nog bepaalde belangen bij hadden.

·> ARNO KUIPERS is *Neerlandicus* en werkzaam bij de afdeling Collecties van het Letterkundig Museum in Den Haag